

Аддзел выхаваўчых сістэм
і тэхналогіі установы адукацыі
«Магілёўскі дзяржаўны абласны
інстытут развіцця адукацыі»

Выяўленне краязнаўчых матэрыялаў: традыцыйныя метады і новыя магчымасці (па матэрыялах аб Рагачоўскім раёне)

Публічныя бібліятэкі ў нашай краіне традыцыйна былі і застаюцца аднымі з вядучых звенняў у краязнаўчай дзейнасці, вялікае месца ў якой адводзіцца пошуку краязнаўчых матэрыялаў. Разгледзім асобныя метады выяўлення краязнаўчых матэрыялаў на прыкладзе Рагачоўскага раёна.

На сённяшні дзень працаваць з краязнаўчымі матэрыяламі значна прасцей, чым, скажам, гадоў дзесяць назад, бо наша жыццё нельга ўявіць без Інтэрнэту і іншых інфармацыйных тэхналогіяў. Таму нават самая аддаленая ад буйных навуковых і інфармацыйных цэнтраў бібліятэка можа сістэматычна папаўняць свае краязнаўчыя інфармацыйныя рэсурсы новымі звесткамі.

М. Здобнаў справядліва адзначае, што задача бібліяграфічна-краязнаўчы ўскладняецца тым, што ў многіх першасных дакументах краязнаўчая інфармацыя прадстаўлена не ў яўнай, а ў скрытай форме. Загалоўкі многіх твораў друку нічога не кажуць аб наяўнасці ў іх паведамленняў аб той ці іншай тэрыторыі. Адсутнасць у большасці кніг геаграфічнага паказальніка вызывае цяжкасці пры пошуку краязнаўчай інфармацыі [1].

Дадзенай дзейнасцю немагчыма эфектыўна займацца без работы ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі (НББ). Асабліва каштоўна для краязнаўцаў Тапаграфічная картатэка, якая адлюстроўвае матэрыялы з 1850 г. аб гісторыі і сучасным стане асобных мясцовасцей і геаграфічных аб'ектах рэспублікі. Нельга абмінуць і залу даведачна-бібліяграфічнага абслугоўвання. Там назіпазваюцца даведачныя выданні розных гадоў (цікаваць прадстаўляюць «Энцыклапедычны слоўнік Ф. Бракагауза і І. Яфрона», «Вялікая Савецкая Энцыклапедыя» і інш.). І, безумоўна, не абысціся без залы беларускай літаратуры, дзе заўсёды пракансультуюць аб шляхах пошуку неабходнай літаратуры.

Калі ж няма магчымасці наведаць НББ, раім звярнуцца да яе электроннага каталога, які даступны праз Інтэрнэт-партал бібліятэкі.

А калі працаваць з каталогам непасрэдна ў будынку бібліятэкі, можна адразу прагледзець і лічбавыя копіі некаторых дакументаў.

На шляху выяўлення матэрыялаў аб родным краі не абысціся без бібліяграфічных дапаможнікаў. Сістэматычны прагляд геаграфічных паказальнікаў «Кніжнага летапісу», «Летапісу часопісных артыкулаў», «Летапісу газетных артыкулаў» і «Новых кніг: па старонках беларускага друку» павінен стаць нормай у рабоце бібліятэкараў, адказных за краязнаўчую работу. Перш за ўсё гэта дае магчымасць запаўнення магчымых лакун у краязнаўчай картатэцы і ўдакладнення звестак, якія там змяшчаюцца.

Нагадаем, што дзяржаўная бібліяграфія стала даступна і праз Інтэрнэт [2].

Адным з самых значных мерапрыемстваў Нацыянальнай бібліятэкі апошніх гадоў у галіне краязнаўства з'яўляецца падрыхтоўка камплекта дыскаў «Памятныя кніжкі беларускіх губерній» (Віцебская, Магілёўская, Мінская губерні). Памятныя кніжкі даюць уяўленне аб тых установах, якія функцыянавалі ў краі, выкарыстоўваюцца і для генеалагічных даследаванняў [3].

Фонды НББ утрымліваюць яшчэ адну вельмі важную крыніцу – тэлефонныя даведнікі. Нават калі яны становяцца неактуальнымі (змена нумароў, увод новых АТС), каштоўнасць іх не змяншаецца.

З дапамогай тэлефонных даведнікаў нам удалося скласці пералік прапрыемстваў, арганізацый і ўстаноў, якія функцыянавалі ў г. Рагачове ў першай трэці ХХ ст., а па некаторых і ўдакладніць іх адрас.

Традыцыйна ў краязнаўчай бібліяграфічнай рабоце вялікую долю займае праца з часопісамі і газетамі. Цікавымі для краязнаўцаў прадстаўляюцца часопісы: «Асвета», «Беларуская мінуўшчына», «Беларускі гістарычны часопіс», «Журнал Міністэрства народнага просвешчання», «Наш край», «Народное образование в Виленском учебном округе. Педагогический журнал», «Плуг», «Савецкая краіна» і шэраг інш.

Пры рабоце з газетнымі і часопіснымі артыкуламі неабходна звяртаць увагу на спісы літаратуры, якія да іх дадаюцца. Напрыклад, у артыкуле С.В. Снапкоўскай «Белорусские земства на ниве просвещения в начале XX века», апублікаваным у часопісе «Педагогіка» [4], аб Рагачове прадстаўлены толькі звесткі аб колькасці неадукаваных дзяцей у 1907 і 1911 гг., але пасля прагляду прыартыкульнага бібліяграфічнага спісу быў выяўлены артыкул з часопіса «Народное образование в Виленском учебном округе» [5], цалкам прысвечаны развіццю народнай адукацыі на Рагачоўшчыне ў 1911 г.

Газета – гэта найважнейшая гістарычная крыніца, своеасаблівы летапіс краіны. Спецыфіка работы з газетамі на сучасным этапе заключаецца ў тым, што паралельна з друкаванымі экзэмплярамі можна выкарыстоўваць і Інтэрнэт-версіі, якія маюць адну значную перавагу – у іх адносна проста ажыццяўляць пошук неабходнай інфармацыі. Да таго з дапамогай сайта бібліяграф кантралюе паўнату адлюстраванай краязнаўчай інфармацыі.

Зойдзем, да прыкладу, на вэб-старонку газеты «СБ. Беларусь сегодня» (www.sb.by). Архіў сайта захоўвае матэрыялы, пачынаючы з 2000 г. У акне «Поиск» фарміруем запыт «Рогачев». У выніку пошуку ўдалося знайсці шэраг цікавых матэрыялаў. Вэб-старонка дае магчымасць звярнуць увагу на факты, якія могуць быць

не выяўлены пры праглядзе друкаванай версіі. Гэта тычыцца рубрыкі «Этот день в истории». Напрыклад, з дапамогай сайта было выяўлена, што 1 ліпеня 1920 г. у Рагачове нарадзіўся вядомы этнограф, прафесар Саламон Брук.

Такія ж магчымасці даюць сайты іншых рэспубліканскіх газет. Цудоўна, што ўслед за рэспубліканскімі і абласнымі газетамі інтэрнэт-старонкамі абзаводзяцца і раёнкі.

Дарэчы, камплекты даваенных раёнак яшчэ чакаюць сваіх даследчыкаў у НББ (а гэта не многа не мала 423 назвы і звыш за 7,5 тыс. гадавых камплектаў) [6]. У даваенных падшыўках друкаванага органа Рагачоўскага райкама партыі «Камунар» мы знайшлі шмат каларытных загаловаў, накштальт «Чаго спіш, старшыня?». Здараліся і ў горадзе выпадкі, дастойныя адлюстравання ў тэлевізійнай крымінальнай хроніцы. Так, 5 красавіка 1935 г. бухгалтар педтэхнікума атрымаў у касе Дзяржбанка зарплату супрацоўнікаў у суме 5800 руб. На вуліцы яго сустрэлі невядомыя і прапанавалі купіць «далары». Бухгалтар спакусіўся і патраціў 4000 руб. Толькі пасля прыходу дамоў ён убачыў, што яму падсунулі «фантыкі» [7].

Каштоўнымі з'яўляюцца матэрыялы, апублікаваныя ў «Губернскіх ведамасцях» і «Епархіяльных ведамасцях», якія выходзілі ў кожнай губерніі.

Краязнаўцу трэба памятаць, што ў Беларусі выходзіць спецыялізаванае перыядычнае выданне «Краязнаўчая газета».

Таксама дададзім, што Нацыянальная бібліятэка Беларусі распачала з 2006 г. і паспяхова рэалізуе праект па стварэнню Нацыянальнага архіва перыёдыкі.

Акрамя сайтаў газет існуе шэраг іншых сегментаў Інтэрнэту, карысных пры пошуку краязнаўчай інфармацыі. Так, напрыклад, на сайце Белта (<http://www.belta.by>) шляхам уводу ў акно пошуку «Рогачев» мы даведваемся, што згодна з комплексным планам развіцця Гомельскай вобласці да 2030 г. плануецца пераўтварэнне Рагачова ў цэнтр інавацыйнага развіцця. Раздзел «Фотахроніка» змяшчае шэраг фотаздымкаў рагачоўскіх краявідаў і падзей, што адбыліся на Рагачоўшчыне.

Мемуары, успаміны, дзённікі, лісты. Дзённікі і мемуары з'яўляюцца найважнейшым і вельмі спецыфічным жанрам гістарычнай літаратуры, асабліваць якога – дакументальнасць, заснаваная на сведчаннях саміх аўтараў-мемуарыстаў, сведкаў апісваемых падзей. Разам з тым, гэтыя крыніцы не заўсёды асабістага паходжання. Яны абавязкова нясуць на сабе адбітак сваёй эпохі. Дзённікавыя запісы, запісы сустрэч сведкаў, апісанне паездак у розныя рэгіёны спосабны аднавіць мноства фактаў, якія не адлюстраваліся ў іншых відах крыніц.

Пры выяўленні краязнаўчых матэрыялаў у мемуарнай літаратуры вялікую дапамогу акажа паказальнік «Гісторыя дарэвалюцыйнай Расіі ў дзённіках і ўспамінах» (5 тамоў, 1976–1989).

Адным з перспектывных кірункаў працы лічым таксама стварэнне і вядзенне краязнаўчага фотаархіва. Адна з тэндэнцый развіцця гарадоў і іншых пасяленняў у апошнія гады – значнае змяненне іх аблічча. Не абмінулі змены і Рагачоў – з'явіўся новы мікрараён, няма старой воданпорнай вежы, ідзе рэканструкцыя візітнай карткі горада – будынка земскай управы, аднаўляецца касцёл святога Антонія і будуюцца праваслаўны храм. З'явіўся новы тып пасяленняў – аграгарадок. Ці будуць у нашай спадчыне выявы таго старога Рагачова?

Такім чынам, відавочна неабходнасць фіксацыі матэрыяльнай спадчыны. Вельмі важна, каб у кожнага правінцыйнага беларускага горада быў свой фотаальбом, накштальт, як у Слуцка [8].

Другі аспект працы з фотадакументамі – не толькі іх стварэнне, але і выяўленне ў інтэрнэт-прасторы. Менавіта там намі была выяўлена рэдкае фота супрацоўнікаў Рагачоўскага крымінальнага вышуку (20-я гг. XX ст.) і інш.

Вельмі важна і вывучэнне спадчыны мастакоў. Рагачоўскія матывы прасочваюцца ў творчасці Канстанціна Драчова, Анатоля Каплана, Уладзіміра Паладзенкі, Дзмітрыя Струкава і інш.

Пры рабоце з крыніцамі бібліёграф павінен звярнуць увагу на наступныя акалічнасці:

1. Назвы геаграфічных аб'ектаў могуць супадаць з прозвішчамі (напрыклад, контр-адмірал Д.Д. Рагачоў, пісьменнік Львоў-Рагачоўскі і інш.);

2. Геаграфічныя аб'екты могуць мець сваіх цёзак (населеныя пункты з назвай «Рагачоў» можна сустрэць на карце Польшчы, Расійскай Федэрацыі, Украіны, Харватыі);

3. У Беларусі шмат тыпавых назваў вёсак: Барсукі, Станькава, Старае Сяло, Сялец і іншых, таму калі сустракаецца тая ці іншая назва населенага пункта, трэба ўдакладніць, аб якой канкрэтна вядзецца гаворка;

4. У літаратуры назвы населеных пунктаў могуць скажацца (можна сустрэць замест «Зборов» – «Сборово», «Рогачев» – «Рогачево»);

5. Змяненні ў адміністрацыйна-тэрытарыяльным падзеле.

Такім чынам, відавочна, што работа публічнай бібліятэкі па выяўленню краязнаўчых матэрыялаў павінна будавацца на двух прынцыпах: комплекснасці (максімальна поўны аналіз інфармацыйных рэсурсаў незалежна ад формы іх бытавання) і сістэматычнасці (пастаянны аналіз інфармацыйных рэсурсаў праз вызначаны прамежак часу).

ЛІТАРАТУРА

1. **Здобнов, Н. В.** Основы краевой библиографии : практическое руководство / Н. В. Здобнов. – Москва : Государственное социально-экономическое издательство, 1931. – 180 с. ; Бученков, А. Н. Советское краеведческое библиографоведение / А. Н. Бученков. – Москва : Книга, 1984. – 222 с.

2. **Электронны** каталог «ІС ДБІ» // Нацыянальная кніжная палата. Рэжым доступу : <http://natbook.org.by>.

3. **Ліхараў, І. І.** Інфармацыйнае суправаджэнне краязнаўства / Іван Ліхараў // Беларускі гістарычны часопіс. – 2009. – № 7. – С. 53–61.

4. **Снапковская, С. В.** Белорусские земства на ниве просвещения в начале XX века / С. В. Снапковская // Педагогика. – 2010. – № 8. – С. 85–88.

5. **Козлов, Н.** Земство и школа: состояние народного образования в Рогачевском уезде Могилевской губернии в 1911 г. / Н. Козлов // Народное образование в Виленском учебном округе. – 1911. – № 10.

6. **Бібліятэчны** веснік : зборнік артыкулаў. – Вып. 1. – Мінск, 2010. – С. 82.

7. **Камунар.** – 1935. – 9 красавіка.

8. **Слуцк.** Путешествие во времени : фотоальбом / составитель Н. Г. Серик. – Минск : Літаратура і мастацтва, 2011. – 159 с.

Summary

The author shares the experience on identification of local history materials – the use both traditional methods, and new opportunities.